

TANULMÁNYOK A MENTÁLIS LEXIKONRÓL
STUDIES ON THE MENTAL LEXICON

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ 92.

**TANULMÁNYOK
A MENTÁLIS LEXIKONRÓL**
Nyelvelsajátítás – beszédprodukció – beszédpercepció

STUDIES ON THE MENTAL LEXICON
Language Acquisition – Speech Production –
Speech Perception

Szerkesztette
LENGYEL ZSOLT – NAVRACSICS JUDIT

TINTA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2009

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ 92.

Sorozatszerkesztő:
KISS GÁBOR

Szerkesztette:
LENGYEL ZSOLT – NAVRACSICS JUDIT

ISSN 1419-6603
ISBN 978 963 9902 23 7

© A szerzők, 2009
© Lengyel Zsolt – Navracsics Judit, 2009
© TINTA Könyvkiadó, 2009

A kiadásért felelős
a TINTA Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Mandl Orsolya
Műszaki szerkesztő: Heiszer Csaba
A címlapon Erdélyi Ernő
Vitorlások viharban című képe látható
A nyomdai munkálatokat
az Akaprint Nyomdaipari Kft. végezte
Felelős vezető: Freier László

TARTALOM – CONTENTS

ELŐSZÓ	9
PREFACE	11
1. FEJEZET – PART ONE	
A MENTÁLIS LEXIKON – THE MENTAL LEXICON	
LENGYEL ZSOLT	
Magyar Asszociációs Normák Enciklopédiája: új perspektívák	15
BOMBOLYA MÓNICA	
A tanköteles hallássérült gyermekek aktív szókincsének vizsgálata	21
KATALIN DORÓ	
L2 productive vocabulary and mental lexicon in light of a word association task	30
MARGIT TUKACSNÉ DR. KÁROLYI – VERONIKA GERLICZKINÉ SCHÉDER	
Lexical Access in the Work of the Stenographer	41
FRUZZSINA SÁRA VARGHA	
Typography Effects on Visual Word Recognition in Lexical Decision Tasks	48
VÁRADI VIOLA	
A toldalékok a lexikális hozzáférés folyamatában	57
SZABÓ KALLIOPE	
Tájszavak felső tagozatosok mentális lexikonában	69
2. FEJEZET – PART TWO	
KÉT- ÉS TÖBBNYELVŰSÉG – BI- AND MULTILINGUALISM	
DAVID SINGLETON – LISA RYAN	
Child Language Development in a Multilingual Environment	83
JOZEF PALLAY – JOZEF ŠTEFÁNIK	
Several aspects of comparison of two Slovak–Hungarian–German trilingual sisters	96
ZOFIA CHLOPEK	
Towards the Trilingual Mental Lexicon	107
JUDIT NAVRACSICS	
The emergence of early L3 lexicon: the first month	119

ILDIKÓ VANČONÉ KREMMER

The development of bilingual speech perception: A longitudinal study 135

BÁLIZS JUTKA

Egy kutatás eredményei a magyar ajkú óvodások szerb nyelvű
kommunikációs szintjének vizsgálatáról 156

3. FEJEZET – PART THREE

NYELVELSAJÁTÍTÁS, NYELVTANULÁS – LANGUAGE ACQUISITION, LANGUAGE LEARNING

HOWARD JACKSON

Does frequency matter? 169

TIBOR KOLTAY

Information literacy: psycholinguistics and beyond 176

MÁRIA LACZKÓ

The consequences of various types of mistakes in children's writing 181

DIANA MÉRŐ – TÜNDE ÉVA POLONYI

The Key to Successful Language Learning 202

ILDIKÓ HORTOBÁGYI

Promoting Intercultural Multilingualism – an interdisciplinary approach 215

JOANNA ROKITA-JASKOW

Ultimate attainment in early instructed L2 lexical acquisition 224

ANNA VÁRKUTI

The possible effects of target language learning prior to secondary
dual language school studies 235

4. FEJEZET – PART FOUR

BESZÉDPRODUKCIÓ – SPEECH PRODUCTION

MARILYN MAY VIHMAN – TAMAR KEREN-PORTNOY

The role of production in the development of phonological representations 251

MÁRIA GÓSY

The vulnerable strategy of speech production 267

BÓNA JUDIT – BAKTI MÁRIA

A beszédtempó és a megakadásjelenségek összefüggései
szinkrontolmácsolás során 280

SZITNYAINÉ GOTTLIEB ÉVA

Vizsgálódások magyar anyanyelvűek német vizsgadolgozatai alapján 290

5. FEJEZET – PART FIVE

BESZÉDPERCEPCIÓ – SPEECH PERCEPTION

CSISZÁR ORSOLYA

Szövegértés és diszlexia 301

MACHER MÓNIKA

A beszédészlelés és beszédmegértés vizsgálata tanulásban akadályozott
gyermekek körében 311

IMRE ANGÉLA – GRÁCZI TEKLA ETELKA

Egynyelvű, magyar anyanyelvű iskolások beszédpercepciós folyamata
idegen nyelven 326

KIS ÁDÁM

Olvasnivaló média avagy a szöveghordozó szerepe az olvasott szöveg
befogadásában 336

TOKAJI ILDIKÓ

A színek szerepe a vizuális kommunikációban 346

HORVÁTH VIKTÓRIA

Beszédészlelési zavarok tipológiája tipikus és atipikus fejlődésű
gyermekeknél 353

TÓTH ANDREA

A szinkrontolmácsolás beszédpercepciós komponensének vizsgálata 370

ORSOLYA SIMON

L1 and L2 serial perception abilities at the age of 11 and 12 376

6. FEJEZET – PART SIX

ALKALMAZOTT NYELVÉSZET – APPLIED LINGUISTICS

ALEXANDRA MARKÓ – CSILLA ILONA DÉR

How to distinguish? A corpus-based study of Hungarian discourse
markers 393

GULYÁS JUDIT – MENYHÁRT KRISZTINA

„Mondom Isten hatalmából, Boldogasszony parancsolatjából”: régi idők
szövegeinek interdiszciplináris vizsgálata 409

SZILÁGYINÉ KÓSA ANIKÓ

Ötágú síp nevekkal – magyar keresztnévadás határon innen és túl 428

BODA ISTVÁN KÁROLY – PORKOLÁB JUDIT

Az emberi emlékezet, gondolkodás és viselkedés pszicholingvisztikai
vonatkozású modelljei 439

ELŐSZÓ

A tanulmánygyűjtemény 6 fejezetre oszlik. A fejezetek a pszicholingvisztika – ezen belül főleg a mentális lexikon – aktuális kérdéseivel foglalkoznak magyar és nemzetközi kontextusban. A tanulmánykötet célja, hogy megismertesse az érdeklődőket a vezető kelet-közép- és egyes nyugat-európai kutatók legújabb eredményeivel. Ez indokolja a kötet kétnyelvűségét.

Az **1. fejezet** a mentális lexikon összetételével, rendeződésével, a tárolási mechanizmusokkal foglalkozik. A tanulmányok a szószintű vizsgálatokat helyezik a központba: a szóasszociációs teszteket, a lexikai elérést, a szófelismerést és a tájnyelvi szavak tárolását. Az első nyelvi épen működő mentális lexikon sajátosságai mellett (*Lengyel Zsolt, Vargha Fruzsina Sára, Váradi Viola, Szabó Kalliopé*) olvashatunk arról is, hogy a hallássérült gyermekek esetében a hallás hiánya mennyire befolyásolja a fogalomalkotást és a szókincs elsajátítását (*Bombolya Mónika*). A gyorsíró különleges helyzetben van munkája közben, ez befolyásolja a mentális lexikonának működését (*Gerliczkiné Schéder Veronika és Tukacsné dr. Károlyi Margit*). A magyar anyanyelvű angolul tanuló angol produktív szókincsének mérésébe is betekintést nyerünk (*Doró Katalin*).

A **2. fejezet** tanulmányai a többnyelvű környezetben felnövekvő gyermekek nyelvszajátításával foglalkoznak. A szerzők rávilágítanak a gyermekkori többnyelvűség előnyeire és az elsajátítás közben felmerülő problémákra. Az empirikus adatokban bővelkedő írások megismertetik az olvasót konkrét adatokkal Írországra vonatkozóan (*David Singleton és Lisa Ryan*), valamint a kelet-közép-európai helyzetet szemléltetik szlovák–magyar–német (*Jozef Pállay és Jozef Štefánik*), lengyel–német–angol (*Zofia Chlopek*), angol–perzsa–magyar (*Navracsics Judit*) koragyermekkori háromnyelvűségi adatokkal, valamint magyar–szlovák (*Vančóné Kremmer Ildikó*) és magyar–szerb (*Bálics Jutka*) kétnyelvű iskolások és óvodások körében gyűjtött anyaggal.

A **3. fejezet** központi témája a sikeres nyelvszajátítás mind az első, mind pedig a második nyelv vonatkozásában. Segítséget kapunk a nyelvtanuláshoz/-tanításhoz szükséges nyelvi anyag létrehozásához a szókincs tekintetében (*Howard Jackson*), megtudjuk, hogy az információszerzésben való jártasság milyen pszicholingvisztikai alapokkal rendelkezik (*Koltay Tibor*). A második nyelv elsajátításával kapcsolatos legújabb kutatások rámutatnak a természetes hibákra (*Laczkó Mária*), az előfeltételekre (*Mérő Diana és Polonyi Tünde Éva*), az interkulturalitáshoz köthető elősegítő tényezőkre (*Hortobágyi Ildikó*). A kisgyermekkori nyelvtanulás vonatkozásában az egyre közismertebbé váló Helen Doron módszerrel dolgozó óvodák tapasztalatairól és a módszer sajátosságairól (*Joanna Rokita-Jaskow*), a későbbi életkorban pedig a kéttannyelvű iskolákban folyó, célnyelven történő tanulás pszicholingvisztikai megalapozottságának szükségességéről (*Várkuti Anna*) kapunk képet.

A **4. fejezet** témája a beszédprodukciónak fejlődése: annak szerepe a fonológiai elsajátításban (*Marilyn May Vihman és Tamar Keren-Portnoy*), zavarai a spontán beszédben zavaró körülmények között (*Gósy Mária*), a szimultán tolmácsolás folyamán (*Bakti Mária és Bóna Judit*). A második nyelv írott változatában bekövetkező spontán hibákat, elírásokat, azok pszicholingvisztikai hátterét elemzi az utolsó tanulmány (*Szitnyainé Gottlieb Éva*).

Az **5. fejezet** a beszédpercepcióval foglalkozik. Keressük a választ, hogy milyen különbségek fedezhetők fel az azonos életkorú diszlexiás és nem diszlexiás tanulók szövegértésében (*Csiszár Orsolya*), mik a 10 éves, tanulásban akadályozott gyermekek beszédészlelési sajátosságai (*Macher Mónika*), mi a szöveghordozó szerepe az olvasott szöveg befogadásakor (*Kis Ádám*). Az óvodás és alsótagozatos gyermekek beszédpercepció vizsgálatának fontosságához nem fér kétség, hiszen a beszédpercepció zavarai minden bizonnyal tanulási zavarokkal fognak együtt járni a későbbiek során (*Horváth Viktória*). A második nyelv vonatkozásában a tanulmányok vizsgálják a szinkrontolmácsolás beszédpercepciót érintő kérdéseit (*Tóth Andrea*), a magyar anyanyelvű németül (*Imre Angéla és Grácz Tekla Etelka*) és angolul (*Simon Orsolya*) tanuló 10-11 éves gyermekek beszédészlelését, a nyelvek fonológiai percepcióját. A beszédészlelést sok tényező befolyásolja. A színek kommunikációra tett hatásáról is olvashatunk ebben a fejezetben (*Tokaji Ildikó*).

A **6. fejezet** kitekintést nyújt az alkalmazott fonetika (*Dér Csilla Ilona és Markó Alexandra*), a régi szövegek (*Gulyás Judit és Menyhárt Krisztina*) és a névadási szokások (*Szilágyiné Kósa Anikó*) világába, valamint az informatika és a nyelvészet összefonódása által lehetséges szövegnyelvészeti számítógépes elemzéseket (*Boda István Károly és Porkoláb Judit*) mutatja be.

A kötet célja, hogy a mentális lexikonnal kapcsolatos legújabb kutatásokból ízelítőt adjon az olvasónak. Mindazonáltal a szerzők remélik, hogy tanulmányaikkal hozzájárulnak a mentális lexikon struktúrájának és működésének jobb megismeréséhez. Bízunk abban, hogy a célközönség tagjai – nyelvészek, pszicholingvisták, második nyelvvel foglalkozók, egyetemi hallgatók és doktoranduszok – hasznos ismeretekkel gyarapodnak, a tágabb értelemben vett érdeklődők köre pedig szélesedik.

PREFACE

The volume consists of six parts. The parts deal with current questions in psycholinguistics, mainly with those concerning the mental lexicon, in a Hungarian and an international context. The aim of the collection of papers is to make professionals familiar with the latest scientific results of leading Eastern Central European and some Western European researchers. This explains the bilinguality of the book.

Part One investigates the organization, the structure of the mental lexicon and the storage mechanisms. Lexical approach is in focus: word association tests, lexical access, word recognition and the storage of dialectal words. Besides the features of the L1 intact mental lexicon (*Zsolt Lengyel, Fruzsina Sára Vargha, Viola Váradi, Kalliopé Szabó*) we can read about hearing impaired children's difficulties in concept formation and lexical acquisition (*Mónika Bombolya*). Stenographers are in a special situation, which influences the working of their mental lexicon (*Veronika Gerliczkiné Schéder and Margit Tukacsné dr. Károlyi*). We have an insight into the measurement of the English productive vocabulary of Hungarian learners of English (*Katalin Doró*).

Part Two is a collection of papers discussing the language acquisition of children growing up in multilingual environments. The spotlight is on the advantages and possible problems arising while becoming bi- or multilingual in early childhood. Empirical studies are provided in relation to Ireland (*David Singleton and Lisa Ryan*), Eastern Central Europe: Slovak–Hungarian–German (*Jozef Pallay and Jozef Štefánik*), Polish–German–English (*Zofia Chlopek*) and English–Persian–Hungarian (*Judit Navracsics*) early trilinguals and Slovak–Hungarian (*Ildikó Vanèoné Kremmer*) and Hungarian–Serbian (*Jutka Bálizs*) bilingual schoolchildren are under investigation.

Part Three focuses on the prerequisites for successful language acquisition and learning. What is essential in the selection of vocabulary items in language teaching or learning (*Howard Jackson*), and the psycholinguistic background of information literacy are discussed (*Tibor Koltay*) in the first two papers. In terms of second language acquisition, spontaneous errors (*Mária Laczkó*), prerequisites (*Diana Mérő and Tünde Éva Polonyi*), and intercultural triggers (*Ildikó Hortobágyi*) are covered. Concerning the instructional form of language learning we can read about the more and more widespread Helen Doron method in early childhood (*Joanna Rokita-Jaskow*) and about the need of psycholinguistic support for learning in dual language or bilingual schools (*Anna Várkuti*).

Part Four analyses the development and process of speech production. The role of speech production in phonological acquisition is emphasized (*Marilyn May Vihman and Tamar Keren-Portnoy*), and the vulnerability of speech production under disturbing circumstances (*Mária Gósy*) is considered. Speech errors during simultaneous interpreting are analysed in one paper (*Mária Bakti and Judit Bóna*). The last contribution discusses the slips of the pen of Hungarian learners of German (*Éva Szitnyainé Gottlieb*).

Part Five deals with speech perception. The differences of speech perception in dyslexic and non-dyslexic learners (*Orsolya Csiszár*), the features of speech perception of 10 year olds having learning difficulties (*Mónika Macher*) and the influence of the typography of texts on perception (*Ádám Kis*) are discussed. Speech perception disorders will lead to learning difficulties; this is tested among kindergarten children (*Viktória Horváth*). The question of speech perception in simultaneous interpreting is touched upon (*Tóth Andrea*). Two papers deal with the phonological perception of Hungarian learners of German and English, respectively (*Angéla Imre and Tekla Etelka Grácsi* and *Orsolya Simon*). We can also read about the influence of colours on communication (*Ildikó Tokaji*).

Part Six gives insight into an applied phonetic investigation (*Ilona Dér and Alexandra Markó*), a text linguistic approach to the analysis of old Hungarian texts (*Judit Gulyás and Krisztina Menyhárt*), highlights the preferences for giving Christian names in Hungarian speech communities, and introduces some applicable models in the course of computer assisted text analyses (*István Károly Boda and Judit Porkoláb*).

The main purpose of the volume is to give a taste of the most recent research carried out on the mental lexicon. However, the authors of the papers also hope that they have contributed to a better understanding of the structure and working of the mental lexicon. We hope that the readers, i.e. linguists, psycholinguists, researchers and those dealing with second language acquisition, undergraduate and graduate students, will gain from the results of the investigations presented.

Veszprém, March 31, 2008

The editors